

Herudover indeholder Bogen en Række andre Tolkninger af enkelte Figurer, og mange Henvisninger til Den Ældre Edda, som citeres i rigt Maal; hertil kommer de 114 Figurer hvormed Forfatteren underbygger sin Tolkning.

Det er ikke paa alle Punkter jeg kan følge Professor Hartner; men med de fire Hovedpunkter mener jeg at han har ydet et selvstændigt og meget værdifuldt Bidrag til Forstaaelsen af Hornenes Dekoration.

A. G. DRACHMANN

J. SVENNUNG: *Jordanes und Scandia. Kritisch-exegetische Studien.* – Samme: *Zur Geschichte des Goticismus.* Skrifter utgivna av Kungl. humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala, bd. 44:2 A og B. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1967. Hhv. xvi + 260 s. 4 plancher. 35 sv. kr. og x + 116 s. 20 sv. kr.

Blandt de spredte og sjældent synderlig værdifulde notitser om de nordiske lande og folk, som findes hos antikke forfattere, indtager kapitlerne om »øen« Scandia og dens indbyggere i Jordanes' skrift *De origine actibusque Getarum*, almindeligvis kaldet *Getica*, en særstilling. Det skyldes dels, at der her nævnes henimod 30 folk eller stammer med forskellige geografiske og etnografiske kommentarer, dels at Jordanes udtrykkelig lader det berømmelige goterfolks historie, hvormed hans værk handler, begynde med en udvandring fra dette område. I denne sidste henseende frembyder *Getica* en parallel til de senere longobardiske beretninger; men Jordanes' særlige betydning står yderligere i forbindelse med, at senere tiders goterforherligelse i høj grad har bygget på hans autoritet. Dette aspekt har fået den lærde svenske filolog Josef Svennung til at udskille et overblik over goticismens historie som tillæg til det, der er hans egentlige emne, nemlig en grundig gennemgang og udlægning af Jordanes' tekst i kapitlerne om Scandia og goternes udvandring herfra (§§ 16–28). Det er således velbegrundet, at hans studier fremtræder som to selvstændige bøger; den ene er i sit grundpræg filologisk, den anden idéhistorisk. De har da også krav på at blive bedømt hver for sig.

I den analyse af Jordanes' skildring, som er hovedindholdet af *Jordanes und Scandia*, følger Svennung i høj grad i tidligere forskeres spor, men han bidrager såvel med en grundig gennemgang og kritik af deres forskellige ideer som med adskillige nye forslag til emendation og identifikation af de ofte helt korrumpede navneformer. Ligesom J. V. Svensson, Lauritz Weibull o. a. antager han, at Jordanes' oversigt over Scandias folk hidrører fra to forskellige kilder: en litterær, som også den samtidige græske historiker Prokop kender, til de tre første, mere udførligt beskrevne stammer, og en rejseberetning langs Skandinaviens vestkyst fra Skåne til Romsdal. Til alle navne finder Svennung en mulig forklaring inden for dette skema, og heri ligger utvivlsomt bogens største værdi; men det er ikke dens hovedformål. Både i nogle af sine navneopklaringer og især i sin gennemgang af Jordanes' geografiske og etnografiske oplysninger distancerer Svennung sig demonstrativt fra L. Weibull, der i sin afhandling »Jordanes' framställning av Scandza och dess folk«, *Vetenskaps-societeten i Lund årsbok*, 1925, havde reduceret Jordanes' kildeværdi i dette kapitel til kun at gælde navnestoffet. Når Svennung kraftigt hævder en modsat vurdering, må det ses i for-

bindelse med, at han også ivrigt forsvarer Jordanes' udvandringsberetning over for Curt Weibull, der har bestridt dens troværdighed i afhandlingen »Goternas utvandring från Sverige«, *Scandia* bd. XXIII, 1955-57. Da disse spørgsmål formentlig interesserer en større kreds og bidrager til at belyse forskellen på filologisk og historisk metode i snævrere forstand, skal de her trækkes frem endnu en gang.

For det første er det et led i Svennung's forsvar for Jordanes' troværdighed at give sandsynlighedsforklaringer til dennes meddelelser. Når det f. eks. i den indledende, almindelige skildring af det fjerne Scandia fortælles, at ulvene kan gå over det tilfrosne hav til småøerne, og her mister synet, så kommenterer Svennung det med en længere forklaring om sneblindhed og antager pelshandlere som kilde. På lignende måde går det med de stammer, der hævdes at bo »i fæstningsagtigt udhulede klipper på vilde dyrs vis«; her havde L. Weibull henvist til litterær tradition om skridfinnerne, men Svennung spørger: »Läge es nicht näher, statt Charakteristika in befremdender Weise von einem Volk auf ein anderes zu übertragen, einfach nachzudenken, »wie es eigentlich gewesen« – im betreffenden Gebiet der Westküste Scandias in alter Zeit?« (s. 149). Derefter følger en arkæologisk oversigt over forekomsten af stenhuse og folkeborge i Bohuslän. Metoden er velkendt og taler for sig selv.

For det andet læser Svennung teksten grundigt, ofte også grundigere end L. Weibull. I sin bestemmelse af Scandias beliggenhed nævner Jordanes »mod øst en meget stor sø inde i fastlandet, hvorfra den bølgerige *Vagi fluvius* løber ud i oceanet som af en bug«. Svennung er enig med L. Weibull i, at søen ikke skal søges i selve Skandinavien, men han kan ikke følge hans forslag om, at det drejer sig om Det kaspiske hav, som antikke geografer anså for forbundet med det nordlige ocean ved et stræde eller en flod; Pomponius Mela, der udtrykkelig anføres som kilde få linier tidligere hos Jordanes, sagde: »Det kaspiske hav baner sig først vej gennem landet i et langt og smalt stræde *quasi fluvius*«, hvorfor L. Weibull mente, at der også oprindeligt havde stået *quasi fluvius* i *Geticas* tekst. Svennung gør den væsentlige indsigelse, at Det kaspiske hav ellers altid nævnes ved navn af Jordanes, så den store indsø må være en anden, og nægter af flere grunde at acceptere rettelsen af *Vagi fluvius*, hvori han i stedet ser en latinisering af det oldvestnordiske *vágr* (bølge). Når han derpå identificerer søen med Ladoga og floden med Newa, er det vel nærliggende, men siger i grunden ikke mere om Jordanes' velunderrettethed, end om denne havde skrevet *quasi fluvius*, eftersom navnet *Vagus* ellers ikke kendes i forbindelse med Newa. Et landkort er stadig den sandsynligste kilde på dette sted.

En tredje og helt central side af sagen er bestemmelsen af Jordanes' kilder. Her er det hovedsagen for Svennung at fastslå, at *Getica* stort set kun er et excerpt af den lærde og dannede Cassiodorus Senators 20 år ældre goterhistori i 12 bøger, en opfattelse hvori han er på linie med den mest kompetente nyere forskning (sml. A. Momigliano, *Studies in Historiography*, London 1966, s. 181-210). Som Cassiodorus' kilder kommer foruden forskellige senantikke forfattere også gotiske sagn og den ellers ukendte Ablabius i betragtning; når disse citeres hos Jordanes, er det formentlig i regelen andenhåndscitat. Med sin stadige henvisning til Cassiodorus som den egentlige ophavsmand mener Svennung at styrke tilliden til Jordanes' oplysninger betydeligt, men det er et spørgsmål, om

man bør følge ham heri. At Jordanes' rolle i traditionen reduceres til excerptorens, betyder ganske vist, at der levnes mindre plads for hans hastværksfejl, men selv en Cassiodors ubestridelige dannelse og filologiske lærdom sikrer ikke, at han altid har haft ret i eller blot tilstrækkelig dokumentation for, hvad han skrev. Her er vi overladt til gætterier. »What unfortunately we can no longer assess is the scholarly effort of Cassiodorus . . . He was not able to read the Gothic language, but there must have been many people in Ravenna ready to help him if he ever wanted to go beyond his classical sources«, siger Momigliano (anf. værk, s. 198).

Hovedsagen for Svennung er givetvis at forsvare Jordanes' meddelelse om goternes udvandring fra Scandia til Weichselområdet, hvor Tacitus og Ptolemaios kendte dem ca. 100 e.K. Denne udvandringsberetning har C. Weibull imidlertid frakendt historisk værdi, idet han betegnede den som en lærd konstruktion, byggende dels på den almindelige identifikation af goterne med de fra ældre tider velkendte ikke-germanske geter og skyther, dels på biskop Ambrosius' henvisning til Bibelens Gog og Magog: »Gog iste Gothus est«. Det er rigtigt, hvad Svennung fremfører imod C. Weibull, at allerede Orosius mere end 100 år før Cassiodor havde overført geternes, skythernes og endogså amazonernes bedrifter på goterne – et tema der behandles udførligere i *Zur Geschichte des Goticismus* – så dette altså ikke alene kan tilskrives Cassiodors gotervenlige tendens; og det viser sig, at når Cassiodor/Jordanes henviser til Josephus, der ikke kender goternes ældste historie »sed tantum Magog eorum stirpe(m) commemorans, Scythas eos . . . asserit appellatos«, så er Magog blot en konjektur af Th. Mommsen, medens samtlige håndskrifter har »ab hoc loco«, d. v. s. Skythien, hvortil goterne netop er nået i Jordanes' fremstilling. Goternes udvandring fra Scandia er dermed for Svennung sikret som »echte Volksüberlieferung«. Han siger kategorisk: »Niemand, der Cassiodors Wirksamkeit als Philologe und seine übrigen Schriften kennt, kann glauben, dass er sich an den Schreibtisch gesetzt habe und eine Auswanderung *erdichtet* nebst allen Einzelheiten von den Führern« o. s. v. (s. 225). Også de forskellige forsøg på at finde arkæologiske spor af udvandringen omtales med den slående rigtige kommentar, at hvis man ikke kan bevise en folkevandrings stedfinden arkæologisk, kan man heller ikke modbevise den ad denne vej.

Imidlertid må det være tilladt anderledes troende at forklare Jordanes' udvandringsberetning på anden vis end som »echte Volksüberlieferung«. Holder man sig til kronologien i hans egen gotiske kongerække, når man frem til, at udvandringen skal have fundet sted ca. 1490 f.K. (sml. Th. Mommsens forord, MGH, Auct. Ant. V:1, Hannover 1882), hvilket det dog ikke er Svennungs mening at fastholde. Som bekendt var der nordboer, der i selve folkevandringstiden rejste ud for at vinde ære og rigdom hos de mægtige germanske folk i Sydeuropa; en sådan udrejse kunne vel teoretisk være den historiske kerne i Jordanes' fortælling om goterne på deres tre skibe fra Scandia. Efter min mening er det dog mindst lige så sandsynligt, at Cassiodor, Ablabius eller en helt tredje med filologisk interesse alligevel har gjort sig skyldig i en lærd konstruktion på grundlag af navneligheden mellem goterne og – ikke de skythiske geter eller Bibelens Gog, men götarne, som allerede Ptolemaios kendte under navnet *Goütai*, og som Jordanes' samtidige Prokop kalder *Gautoi*. Blandt Jordanes' henimod 30

skandinaviske stammer findes tre med navne, som – også ved deres plads i rækkefølgen – naturligt lader sig forklare som götar, nemlig *uagoth(ue)*, *gauthigoth(ae)* og *ostrogothae*; de første havde L. Weibull anbragt ved Skälderviken (*vågr* betyder her bugt), og de sidste er naturligvis östgötarne, hvem enten den oprindelige hjemmelsmand eller Cassiodor/Jordanes eller en senere afskriver har givet det berømmelige ostrogoternavn. Det oprindelige navn *gautar* vil Svennung som adskillige andre forskere forklare ud fra et gammelt navn på Götaålv, og heraf skal så de latiniserede navne *gutones* eller *goti* være udviklet. »Die Beweislast dafür, dass die Goten in keinen Beziehungen zu den Gauten gestanden haben, scheint denjenigen obzuliegen, die den Zusammenhang der beiden Namen *Gauten* und *Goten* bestreiten wollen« (s. 78).

Det skal indrømmes, at navneligheden er slående, og den har utvivlsomt også slået det 5.-6. århundredes filologisk interesserede og klassisk dannede forfattere; men noget bindende bevis er den dog ikke, sml. hvad Svennung selv andetsteds medgiver: »Verschiedene Stämme können denselben Namen gehabt haben, und ein und dasselbe Volk kann in verschiedene Gegenden zerstreut worden sein« (s. 155). Nærmere kan man næppe komme den sag.

Svennungs gån i rette med L. og C. Weibull er utvivlsomt typisk for en vis holdning til den historiske metode, de to brødre har stået for i Norden. Det lykkes ham unægtelig i flere tilfælde at fange dem i en mindre grundig og indforstået læsning af Jordanes' tekst, og flere af de begrundelser for mistillid til dennes oplysninger, som de har fremført, må derfor bortfalde. Men Svennungs filologisk skolede argumentation har fortrinsvis sin styrke i det negative og giver derfor i grunden ingen årsag til at fæste mere lid til Jordanes' sandfærdighed, end L. og C. Weibull gjorde. Spørgsmålene må i sidste ende overlades til et personligt skøn.

Goticismens udfoldelse og virkninger i europæisk og nordisk åndsliv er et stort idéhistorisk motiv, som stadig venter på en virkelig omfattende og dybtgående skildring. En sådan tilsigter Svennung ikke at give, men hans *Zur Geschichte des Goticismus* er et særdeles værdifuldt forarbejde dertil, især fordi han følger goterforherligelsen helt tilbage til senantikken, hvor etymologiske misforståelser og apologetiske stemninger lagde grunden til den tradition om en strålende gotisk forhistorie, som middelalderens og 16.-17. århundredes lærde og nationalbevidste forfattere kunne bygge videre på. Denne traditionssammenhæng har Svennung udredt og fremstillet på en klar og fængslende måde.

Hans udgangspunkt er den udvidelse af goterbegrebet, der sker i forbindelse med deres uigenkaldelige indtrængen i det romerske riges indre, en begivenhed der måtte tvinge almenheden til at gøre sig visse tanker om disse goters identitet. Allerede samtidig med Adrianopelslaget 378 havde Ambrosius fastslået, at de var Bibelens Gog, og omkring 400 gav flere forfattere udtryk for den da formentlig gængse opfattelse, at goterne var identiske med geterne, et fra ældre romersk historie kendt trakisk folk ved nedre Donau. Nu var det imidlertid for de romerske geografer nærmest en definitionssag, at alle folk nord og øst for Donau og Weichsel hørte til skytherne, som var et vidtberømt folk allerede i den klassiske græske historieskrivning. Identifikationen af goterne med disse var da, som Svennung rigtigt siger, nærliggende; den er da heller ikke, som han fejl-

agtigt antyder, først foretaget i det 5. århundrede ved en kombination af Josephus' henføring af skytherne til Magog og Ambrosius' tilsvarende af goterne til Gog (s. 6 f.). Allerede i 270'erne skildrede den græske historiker Dexippos sin samtids goterinvationer og romernes forbitrede modstand i et værk med titlen *Skythiká*, som kun er bevaret i fragmenter, men som vides at have spillet en væsentlig rolle i senantik historieskrivning; bl. a. bygger også Jordanes nogle steder på det gennem Ablabius. Dexippos' litterært-geografiske betegnelse af goterne som skyther har da snarere været en væsentlig baggrund for deres senere identifikation med Gog og geter, selvom også navnelighederne naturligvis har spillet en betydelig rolle.

Ved siden af denne lærde tankeløshed fremhæver Svennung med rette en aktuel ideologisk grund til, at goterne i det 5. århundrede nød en så overraskende velvillie hos de fleste kristne forfattere, bl. a. Orosius. I deres polemik mod de sidste hedninge, som gav religionsskiftet skyld for romerrigets politiske ydmygelser, var de ivrige for at bagatellisere invasionernes uheldige sider og fremhævede i stedet barbarernes højere moral; også dette var i overensstemmelse med en klassisk tradition.

Den således begrundede interesse og velvillie for goterne fik en særlig politisk og kulturel baggrund i de gotiske kongeriger i Italien og Spanien, og her skrev Cassiodor og Isidor af Sevilla de værker, hvori goticismen først for alvor foldede sig ud. Gennem Jordanes' og Isidors værker eller excerpter af dem blev traditionerne om goternes udvandring fra Scandia og senere glørværdige herredømme over de fleste af verdens lande overleveret til middelalderens nationalhistorikere, hvor de blev den faste bestand i deres goterforherligelse. Sin første udfoldelse fik goticismen i reconquista'ens Spanien med Rodericus af Toledo i 13. århundrede som højdepunktet; men i senmiddelalderen og især i forbindelse med Baselkonciliet udbredtes den til de fleste europæiske lande. I det 16. århundredes tyske humanisme blev forherligelsen af den germanske forhistorie, delvis støttet på de senantikke forfattere, et bevidst modstykke til italienernes klassicisme.

Den svenske goticisme er et kapitel for sig. Også den er ifølge Svennungs plausible forklaring opstået ved direkte eller indirekte kendskab til Jordanes og Isidor, men udbygget med parallelkonstruktioner. Sammen med götarne fik også svearne en imponerende udbredelse: både sveber, skyther og schweizere mentes at være udgået fra *Suecia*. I 1434 holdt biskop Nils Ragvaldson af Växjö den berømte tale, hvori han med udgangspunkt i goternes svenske afstamning protesterede mod spaniernes krav om en fornemmere placering under Baselkonciliet. Hos renæssancens historieskrivere, især Johannes Magnus, og i Gustav 2. Adolfs propaganda fik goticismen sin fuldeste udfoldelse, og i Olaus Rudbecks *Atlantica* fra det 17. århundredes slutning førtes den – med Svennungs ord – *in absurdum*. Naturligt nok interesserer forfatteren sig mest for de skrifter og forfattere, der har bidraget til de gotiske ideers vækst og formering; derfor træder det noget i baggrunden, at goticismen også var genstand for en til tider skarp kritik, ikke blot fra beundrere af den klassiske oldtid, for hvem gamle og nye goter var lige store barbarer, men også fra nordboer og beundrere af de gamle germanere, som stillede sig kritisk over for identitets- og udvandringsteoriene. Det behøver således ikke at skyldes ukendskab, når Adam af Bremen forbigår

goternes skandinaviske afstamning i diskret tavshed, og det lærde 17. århundredes største beundrer af de gamle germanere i almindelighed og svenskerne i særdeleshed, Hugo Grotius, afviste teorien. En dansk eller norsk forfatter havde næppe heller modstået fristelsen til at minde om Ludvig Holbergs 193. epistel, hvori han raillerer over Rudbecks *Atlantica* med en klage over, »at det *etymologiske* og *anagrammatiske Studium*, samt det *cabbalistiske*, ikke her i Landet haver været nok *cultiveret*«, for derpå at fremsætte en teori om den trojanske krigs lokalisering til Danmark og begrunde den med visse slående navneligheder (Nestor > Næstved, Palamedes > Palle Mikkelsen o. s. v.).

Med Rudbecks efterklange i det 18. århundredes Sverige og Frankrig ender Svennung's oversigt, men dermed er goticismens historie ikke ude. Et af dens interessanteste kapitler, som endnu trænger til en nærmere udforskning, er de traditioner, som fører frem fra det 17. århundredes lærde fantasier til det 19. og 20. århundredes nationalromantiske historieskrivning eller kritisk-exegetiske forskning i de senantikke kildetekster. I denne forskning står Svennung selv som en fornem repræsentant for den moderne goticisme, der vil forsvare overleveringens troværdighed med navneligheder.

TORBEN DAMSHOLT

ROBERT S. HOYT (udg.): *Life and Thought in the early Middle Ages*. Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1967. vi + 165 s. \$ 1,95.

Foreliggende bog offentliggør en række forelæsninger, som otte ogsaa i Europa velkendte amerikanske historikere afholdt i foråret 1963 under auspicer af Universitetet i Minnesota. If. redaktørens programudtalelse er det konkrete maal for publikationen at anfægte det anfægtelige begreb »sort middelalder« ved en demonstration af den tidlige middelalders aktivitet indenfor en række væsentlige områder og ved en fremhævelse af periodens relevans overfor eftertiden.

HOYT's introduktion bidrager kun i ringe grad hertil, naar han hævder, at det 12. aarhundredes aandelige og materielle ekspansion ikke kunne være opstaaet, hvis hele den forudgaaende periode havde været et civilisationsmæssigt vakuum. Han overser herved den forskningsmæssige revaluering – bl. a. fra amerikansk side – som har fundet sted allerede overfor det 10. aarhundrede og synes iøvrigt at forplumre begreberne endnu engang, naar han vil udskifte begrebet »sort middelalder« med betegnelser som »overgangsperiode« og lign. Herved er næppe meget vundet, og synspunktet forekommer iøvrigt uhistorisk: Enhver periode har sin historiske *raison d'être* i sig selv, og selv om den er nok saa meget et produkt af en foregaaende periode, bør den principielt forstaaes som en enhed og i hvert fald ikke som en »forløber« for en fremtidig udvikling. Naar Hoyt dernæst mener, at en udveksling af betegnelsen »sort middelalder« med mere neutrale betegnelser vil bevirke, at man undgaar værdibelastede udtryk som »kulturfald« og »barbarisk« etc., maa det konstateres, at han er den første til at forsynde sig herimod, naar han erklærer: »If the centuries following the Roman Empire were an aftermath of a higher civilization, they were also the prelude to another higher civilization« etc. Overfor verbositet af denne art kan det